

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“**

**ФАКУЛТЕТ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И
АДМИНИСТРАЦИЯ“**

КАТЕДРА „ИКОНОМИКА“

Крум Василев Овчаров

**ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ НА НОВОПРИЕТИТЕ ДЪРЖАВИ В
ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КЪМ ЕВРОЗОНАТА**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

Професионално направление 3.8 „Икономика“

Докторска програма „Световно стопанство и международни
икономически отношения“

**Научен ръководител:
Проф. д-р Емил Панушев**

Варна, 2022

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“**

**ФАКУЛТЕТ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И
АДМИНИСТРАЦИЯ“**

КАТЕДРА „ИКОНОМИКА“

Крум Василев Овчаров

**ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ НА НОВОПРИЕТИТЕ ДЪРЖАВИ В
ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КЪМ ЕВРОЗОНАТА**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

Професионално направление 3.8 „Икономика“

Докторска програма „Световно стопанство и международни
икономически отношения“

**Научен ръководител:
Проф. д-р Емил Панушев**

**Рецензенти:
Доц. д-р Виржиния Иванова
Доц. д-р Едуард Маринов**

Варна, 2022

Дисертационният труд е с обем 165 страници, организиран в увод, три глави, заключение и списък на използваната литература. Текстът включва 28 фигури и 9 таблици.

Списъкът на използваната литература включва обхваща 139 заглавия, от които 18 на кирилица, 121 на латиница, 2 статистически източника от интернет и 11 статии в медиите.

Дисертационният труд е обсъден от катедра „Икономика“ и е насочен за защита пред научно жури.

Изследванията по дисертационния труд са извършвани във Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“.

Публичната защита ще се проведе на открито заседание на научното жури на 20.05.2022 г. от 10:00 ч. в Заседателната зала на Ректората на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Материалите по защитата са достъпни в кабинет 204 във ВСУ „Черноризец Храбър“ и на сайта www.vfu.bg, раздел „Докторантура“.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследването

Европейският съюз (ЕС) е политически и икономически съюз между 27 европейски държави и е създаден с договора от Маастрихт, сключен през 1992 г. Достигнал е до сегашния си вид в резултат на дълъг и труден път с полагането на усилия за преодоляване на различията между отделните страни-членки. Икономическата интеграция е процес, извършван на етапи, всеки от които се базира на постиженията на предходния.

Присъединяването на новите страни-членки в ЕС, сред които и България, изисква от тях полагането на усилия, за постигането на пълноправно членство. То включва присъствие на единния вътрешен пазар и участие в Икономическия и паричен съюз (ИПС), като съществен елемент е присъединяването към Валутно-курсовия обменен механизъм ERM II. ИПС представлява по-висока степен на икономическа интеграция, изискваща въвеждането на единна парична единица.

През последните няколко години върху състоянието на икономиките на страните от ЕС силно влияние оказва световната икономическа криза. Наред с това следва да се разгледа икономическото положение на страните от ЕС, които все още не са приети в ИПС, сред които е и България. На дневен ред е прилагането на практика на желанието на страната да приеме еврото като единствено разплащателно средство. Това обаче може да стане само по пътя на стъпките, извървени преди това и от останалите страни-членки на еврозоната, а не с едностранен акт.

Актуалността на темата произтича от необходимостта да бъдат изяснени възможните стъпки, което всяка страна-членка трябва да

извърви, за да постигне пълноправно членство, както и обективно да бъдат представени положителните и отрицателните последствия за икономиката ѝ в резултат на този дълъг и труден процес. През последните години редица автори са публикували изследвания по темата, като често мненията им са поляризирани и липсва единна позиция по въпроса.

При всички положения обаче България е приета за член на ЕС и изпълнява поетите ангажименти за участие в Икономическия и паричен съюз. Остава въпросът за правилната преценка за точния момент, когато това следва да бъде осъществено. Независимо че решението в крайна сметка ще бъде политическо, от икономическа гледна точка е важно да бъде извършен сериозен и обстоен анализ на състоянието на българската икономика и по този начин да бъдат предприет конкретни стъпки. За целта е необходимо да не се избързва, а внимателно да бъдат изследвани решенията, които новите страни-членки на ЕС са приемали в хода на присъединяването към еврозоната и как те са се отразили впоследствие върху обществено-политическия и икономическия живот.

2. Цел и задачи на изследването

Целта на настоящия дисертационен труд е да разкрие основните етапи и пътищата към постигане на изискванията към Република България за присъединяването ѝ към Еврозоната, като същевременно изясни необходимите стъпки и подходи за адаптиране на паричната политика съобразно условията на валутно-курсския механизъм и приемането на еврото.

За постигането на тази цел са поставени следните изследователски **задачи**:

1. Анализиране на постиженията при провеждането на целенасочена икономическа политика за въвеждане на еврото и последиците от този процес.

2. Анализ и оценка на ефектите от досега водената икономическа политика по отношение на приемането на еврото, както и на постигнатите резултати от новите страни-членки на ЕС, които имат определени аналогии в прехода и изпълняване на изискванията.
3. Проучване на възможните хипотези за приемане на еврото като визия и начин на въвеждането, т.е. въздействието на въвеждането на еврото спрямо икономиката на страната и в частност, ако това бъде осъществено с допълнителни изисквания.
4. Изследване на опита от присъединяването към еврозоната на някои от държавите от Централна и Източна Европа и извеждане на препоръки за следвания подход от страна на България.

3. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването е Икономическият и паричен съюз на ЕС.

Предмет на изследването са основните предизвикателства и рискове пред членството на България ИПС.

4. Методология на изследването

В хода на работния процес са използвани **методите** на анализ и синтез на различни теоретични виждания и резултати от емпирични изследвания, логически подход, индуктивни и дедуктивни методи, сравнителен анализ, както и анализ на статистическа информация.

Поради сравнително големия обем на разглежданите процеси дисертационният труд се основава на следните **ограничения**:

- ✓ Изследването е ограничено период 2004 г. до 2020 г., характеризиращ се с динамично развитие на процеса на европейска икономическа и парична интеграция на страната.

- ✓ Дисертационният труд съдържа сравнителен анализ на степента на номинална и реална конвергенция между държавите от ЦИЕ, кандидатстващи за членство в еврозоната, с акцент върху Естония и Словакия.

5. Научноизследователски хипотези

Основните хипотези, които се разглеждат и проверяват в дисертационния труд произтичат от:

- ✓ България, съгласно ангажимента си по Договора за присъединяване към ЕС следва да въведе еврото, като е от съществено значение да се отчитат както положителните, така и отрицателни резултати;
- ✓ Въвеждането на единната европейска валута не може да стане незабавно и едностранно, а едва когато страната ни бъде готова за това и след като е извървяла предварително определения от Договора за ЕС път и е изпълнила условията, заложиени в него.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е с обем 154 страници, от които 149 страници основен текст, организиран в увод, три глави, заключение и списък на използваната литература. Текстът включва 28 фигури и 9 таблици.

Библиографията обхваща 138 заглавия, от които 18 на кирилица, 120 на латиница, 2 статистически източника от интернет и 11 статии в медиите.

Съдържанието на дисертационния труд включва:

УВОД..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

**ПЪРВА ГЛАВА. СЪЩНОСТ НА ЕВРОЗОНАТА..... ERROR!
BOOKMARK NOT DEFINED.**

1. Създаването на икономическия и паричен съюз на ЕС**Error!
Bookmark not defined.**

2. Условия за въвеждане на единна валута. **Error! Bookmark not defined.**

3. Валутно-курсен механизъм ERM I..... **Error! Bookmark not defined.**

4. Валутно-курсен механизъм ERM II..... **Error! Bookmark not defined.**

**ВТОРА ГЛАВА. ЕТАПИ НА ВЪВЕЖДАНЕ НА ЕВРОТО В
СТРАНИТЕ ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

1. Въвеждане на еврото..... **Error! Bookmark not defined.**

2. Възможности за присъединяване към еврозоната **Error! Bookmark not
defined.**

3. Промяна в икономиките на новите страни-членки на еврозоната **Error!
Bookmark not defined.**

**ТРЕТА ГЛАВА. ВЪВЕЖДАНЕ НА ЕВРОТО В БЪЛГАРИЯ –
ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ.....ERROR! BOOKMARK NOT
DEFINED.**

1. Състояние на българската икономика и проблеми по отношение на
механизма на надзор **Error! Bookmark not defined.**

2. Мерки за въвеждането на единната европейска валута**Error!
Bookmark not defined.**

3. Допълнителни критерии за присъединяването на България в ERM II
..... **Error! Bookmark not defined.**

4. Положителни страни и рискове за България.....**Error! Bookmark not
defined.**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

III. СИНТЕЗИРАНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

Уводът представя обекта и предмета на изследването, целите и задачите, както и работните хипотези, проверявани в дисертационния труд. В него са посочени значимостта на предмета и актуалността на разглежданата проблематика и е очертана избраната структура на изложение. В края на увода са представени обхватът и ограничителните условия на настоящото изследване, както и методологията, която е използвана.

Първа глава: Същност на еврозоната

В първа глава се анализира създаването на икономическия и паричен съюз на ЕС. Направена е кратка историческа ретроспекция с цел по-пълното и правдоподобно описване на стъпките, които са направени от европейските държави. Посочен е водещият принос на министъра на финансите на Люксембург Пиер Вернер, под чието ръководство през 1970 г. е подготвен доклад, в който са предложени основните мерки за изграждането на Икономически и паричен съюз. Според първоначалните идеи това трябвало да стане на три етапа и да бъде осъществено за срок от 10 години. Основната причина, поради която разпадането на Бретън-Уудската валутна система, както и световната икономическа криза, през 1973 г., осуетяват осъществяването на проекта. Все пак някои от планираните елементи са реализирани. Сред тях са т. нар. механизъм на европейската „валутна змия“, създаването на Европейски фонд за валутно сътрудничество;, както и започването на процедури за координация и сближаване на икономическата политика на страните-членки.

Изтъкнато е, че създаването през март 1979 г. на Европейската валутна система е сравнително голям успех. В исторически план следващата стъпка е подписването на Договора за Европейския съюз, наричан още Договор от Маастрихт, ратифициран през ноември 1993 г., с който е взето решение за създаването на ИПС. Изтъкнато е значението на новата валутна единица за засилване на общия вътрешен пазар и целта ѝ да укрепне в международен аспект икономическата тежест на Съюза. Според Договора от Маастрихт обменните курсове на държавите-участнички в ИПС, следва да бъдат определени от 1 януари 1999 г., като след това националните им валути ще са само израз на общата валута. Идеята за създаването на ИПС е, че независимо от недостатъците, той трябва да представлява Оптимална валутна зона (ОВЗ).

В първа глава са систематизирани съществуващите теории за видовете ОВЗ. По принцип всяка оптимална валутна зона представлява географски регион, в който тя има способността да споделя една обща валута. Теорията често е използвана да се обоснове дали даден регион е готов да стане паричен съюз, който е един от финалните етапи в икономическата интеграция. ОВЗ може да обхваща повече от територията на една страна. Така например, Европа като цяло формира ОВЗ. Оптималната валутна зона може бъде и по-малка от територията на дадена страна, например някои икономисти посочват различията в САЩ и възможността за използването две валути - една за източната и една за западната половина.

В дисертационния труд е обърнато специално място за ролята на Робърт Мъндел – основателят на теорията за оптималните валутни зони – и интерпретирането от него на два модела:

Първият е моделът на ОВЗ с постоянни очаквания и според него асиметричните шокове подкопават реалната икономика. Един валутен режим с плаващ курс е по-добър за дадена страна, тъй като лихвените

равнища в световен мащаб не могат да бъдат управлявани прецизно във всеки отделен регион.

Според този модел, четирите принципа за успешен валутен съюз са:

- 1) Мобилност на работната сила в даден регион. В случая на еврозоната, тя е относително ниска, особено в сравнение с тази на САЩ и Япония.
- 2) Диверсификация на стоките и услугите.
- 3) Прозрачност и мобилност на капиталите, а така също и гъвкавост на цените и възнагражденията в дадения регион. Според Роналд Маккинън, на практика това не функционира перфектно, тъй като липсва истинска гъвкавост на възнагражденията.
- 4) Механизмът на автоматичен фискален трансфер преразпределя средствата към зони/сектори, които са повлияни неблагоприятно от първите два критерия. Теоретично, Европа няма такава клауза в Пакта за стабилност и икономически растеж (ПСР), което означава, че фискалните трансфери не са позволени, но е невъзможно да се знае какво би се случило в практиката.

Вторият модел е на ОВЗ международно споделяне на риска. В него Р. Мъндел се опитва да формулира как несигурността на валутния курс ще взаимодейства на икономиката. Този модел е по-рядко използван.

Според този модел, ако валутата е управлявана подходящо, колкото зоната е по-широка, толкова е по-добре. Приема се, че асиметричните шокове не биха подкопали общата валута поради самото ѝ съществуване. Това разпростира шоковете в цялата зона, защото всички региони споделят една и съща валута. При валутните режими с плаващ курс цената на шока ще бъде съсредоточена в отделните региони, защото

девалвацията ще намали покупателната ѝ сила. Така въпреки по-трудното ѝ регулиране чрез парична политика, реалната икономика би се справила по-добре.

В дебатите около еврото се използват и двете теории на Мъндел. Повечето икономисти се позовават на първата теория (за постоянните очаквания) и се обявяват срещу еврото, докато Мъндел се обявява в негова подкрепа.

Вместо движение в посока на по-голяма гъвкавост във валутните курсове, икономическите аргументи предлагат по-малка подвижност и по-близка интеграция на капиталовите пазари. Тези икономически тези са подкрепяни също така и от социалните аргументи. Европейските валути са обвързани помежду си и по този начин смущенията се смекчават и влиянието на шоковете се отслабва чрез движението на капиталите.

Друг инструмент за преодоляване на неравновесието на икономиката може да бъде смесената парично-фискална политика, препоръчвана от концепцията, известна под името модел **Мъндел-Флеминг**. Той представлява развитие за условията на малка и отворена икономика на кейнсианския IS-LM модел. Основният принос на авторите се изразява в акцента върху ролята на капиталовите потоци за успеха на провежданата политика.

Важен принцип при създаването на бъдещата единна валута е този за **допълняемост на структурите** – ако в една структура има смущения, то другите структури така да я допълнят, че да не се получат сривове. Друг важен принцип е **принципът на инфлацията** - ако две страни са членове на даден паричен съюз, то разликата в инфлацията между тях трябва да е нулева.

Причините за неуспеха на плана „Вернер“ през 70-те години за създаването на ИПС е липсата на готовност за интеграция и различните икономически виждания на участващите държави.

Предложението на Комисията „Делор“ е създаването на ИПС да се осъществи на три етапа, като изграждането на икономическия съюз да се провежда едновременно с подготовката на паричния съюз.

В дисертационния труд се разглеждат трите етапа, през които ИПС преминава в края на ХХ в., съдържат редица изисквания, които всяка страна следва да покрие, за да може да въведе еврото.

На 3 май 1998 г. Съветът на ЕС приема, че 11 държави-членки са покрили изискванията за участието в **третия** етап на ИПС и приемането на общата валута на 01.01.1999 г. Постига се съгласие, че двустранните централни курсове на участващите държави-членки ще бъдат използвани за определяне на постоянно фиксирани обменни курсове за еврото. Създава се ЕЦБ, а към края на същата година е определен курсът на новата парична единица – **евро**.

Систематизирани са изводите от разработени два обменни валутно-курсови механизма.

Валутно-куросов механизъм ERM I

Валутно-куросовият механизъм (Exchange Rate Mechanism, ERM I) е част от Европейската валутна система (ЕВС), създадена на 13.03.1979 г. Основната ѝ цел е осигуряване на стабилността на курсовете на валутите на участващите държави в определени рамки чрез намеса на ЦБ на валутния пазар според предварително дефинирани правила. Въведена е условната европейска валутна единица **екю** (European Currency Unit, ECU) в ERM I. От 1979 г. до 1993 г. отклоненията от централния курс на всяка национална парична единица не могат да надхвърлят $\pm 2,25\%$. По-късно този толеранс е увеличен до $\pm 15\%$.

Валутно-куросов механизъм ERM II

На 31 декември 1998 г. се създава новата валутна единица - **евро**, което заменя екюто. На 1 януари 1999 ERM II заменя първоначалния ERM. Към този момент валутите на Гърция и Дания са част от новия

валутен механизъм. Гърция се включва в еврозоната през 2001 г. докато датската крона остава единственият участник в ERM II. Централните курсове на валутите от ERM II могат да се колебаят в границите на $\pm 15\%$ спрямо еврото. Затяга се финансовата дисциплина и не се позволява интервениране на централната банка. Идеята тук е по никакъв начин да не се генерира инфлация.

В изследването се представят изискванията пред новоприсъединените държави-членки на ЕС да се включват в споразумението ERM II. Националните валути на тези страни стават част от ERM II от момента на покриване на критериите от Маастрихт. Словения напуска ERM II на 1 януари 2007 г. и се присъединява към еврозоната. Същото правят Кипър и Малта на 1 януари 2008 г., Словакия – на 1 януари 2009 г., Естония – на 1 януари 2011 г., Латвия – на 1 януари 2014 г., Литва – на 1 януари 2015 г.

Страните-членки на ЕС, които все още не са приели еврото за своя валута трябва да членуват поне две години в ERM II, преди да се включат в еврозоната. Най-рано в края на втората година след включването ѝ в механизма ЕЦБ проверява дали страната отговаря на Маастрихтските критерии, като критерият за инфлация трябва да е бил спазван през 12-те месеца преди оценката.

На теория се позволява валутата на страните членуващи в ERM II да се колебае около централния курс $\pm 15\%$. На практика обаче националните валути на Балтийските страни (Литва, Латвия и Естония) са фиксирани към еврото в условията на паричен съвет, а останалите, с изключение словашката крона, се колебаят в много тесни граници (обикновено под 1%) спрямо централните курсове.

Втора глава. Етапи на въвеждане на еврото в страните

Въвеждането на еврото е реализирано на три фази. В това отношение важна роля има приемането на план за преход към новата

единна парична единица от Европейския съвет в Мадрид през 1995 г., описан в първа глава на настоящия труд. Трите етапа на въвеждане на еврото са следните:

- ✓ Процес на изграждане на ИПС (1998 г. – 1999 г.)
- ✓ Ефективно начало на Икономическият и паричен съюз:

Този етап продължава три години и се приема за преходен. Обменните курсове на валутите на участващите държави са фиксирани спрямо еврото, което започва да функционира само в безналичните разплащания между държавите-членки. Въвеждат се задължителните **критерии за конвергенция** (Маастрихтски критерии):

- **Стабилност на цените:** нивото на инфлацията на дадена държава не трябва превишава с повече от 1,5 процентни пункта средната инфлация на трите държави-членки с най-добър резултат.
- **Устойчиво дългосрочно развитие на финансите в публичния сектор:** годишният бюджетен дефицит и държавният дълг на дадена страна-членка не надхвърля съответно **3%** и **60%** от БВП. Изключение се допуска когато новият дълг е чувствително и непрекъснато намаляващ и е много близо до изискуемия 3%-ов праг. Това се отнася и до публичния дълг, когато той показва тенденция към понижение и ускорено се приближава до граница от 60%.
- **Стабилност на курса на националната валута:** валутата на всяка страна-членка да се изменя в тесните граници, определени от ЕВС в продължение на две години спрямо останалите валути. След 1993 г. тези граници са разширени от **2,25%** на **15%**.
- **Поддържане на конвергенцията и участие във валутно-курсския механизъм ERM:** допустимото превишение на

нивата на дългосрочните лихвени проценти е 2 процентни пункта спрямо средното за трите държави-членки с най-ниска инфлация. Като единица за сравнение се прилага доходността на държавните ценни книжа с десетгодишен падеж;

- ✓ Цялостно въвеждане в употреба на общата валута (01.01.2002 г.)

Въвеждането в обращение на банкноти и монети, емитирани от ЕЦБ и националните банки. С цел по-лесна адаптация сред населението, банкнотите и монети в евро са в обращение едновременно с националните валути, които с времето са изтегляни. Този трети етап продължава до 01.07.2002 г., когато националните парични единици престават да са платежно средство и могат да бъдат обменяни в националните банки в рамките на следващите десет години.

Изискванията за размера на бюджетния дефицит и държавния дълг са считани за най-важните условия за реализирането на стабилен и безинфлационен модел на икономическия растеж в ЕС. Сред страните, влизащи в еврозоната на ЕС преди третия етап на ИВС се наблюдават значителни различия по отношение на възможността за управление и контрол на стабилността на публичните им финанси. Най-общо страните се обособяват в две условни групи:

- Към първата група страни могат да бъдат причислени Австрия, Ирландия, Люксембург, Нидерландия, Финландия, чийто държавен дефицит през 1997 г. е под 2% от БВП. Държавният им дълг като дял от БВП е равен или по-нисък от 60%. Те изцяло демонстрират покриване на Маастрихтските финансови критерии.
- Втората група държави се състои от Белгия, Германия, Испания, Италия, Португалия и Франция. Техният бюджетен дефицит е между 2% и 3% от БВП. Публичният дълг на Белгия

и Италия е възлиза на близо 122% от БВП. Този показател за останалите държави от тази група е под 60%, с което те отговарят на критерия от Маастрихт.

Гърция и Швеция не изпълняват критериите от Маастрихт и поради това не са включени в еврозоната. Дания и Великобритания официално са заели позиция да не участват в ИПС.

През тази фаза се реализират най-важните типични черти на ИПС, валидни днес:

- Стартиране на обща парична политика, прилагана от ЕСЦБ;
- Крайно фиксиране курсовете на паричните единици към еврото на страните-членки, които предстои да станат пълноправни членове (без право на дерогация);
- Въвеждане в обращение на общата европейска валута (евро);
- Прилагане на изискването за недопускане на твърде големи бюджетни дефицити.

Пактът за стабилност и растеж е част от предписанията на ДЕО и се състои от две Резолюции и две Регулации на Европейския съвет. Те съдържат процедура за мониторинг на държавните финанси на страните-членки и за разясняване на условията, при които може да бъде надхвърлена допустимата стойност от 3% за бюджетния дефицит. Регулира продължителността и размера на санкциите за страните, които имат прекомерно голям дефицит.

Премахването на валутния риск е огромно предимство за общия пазар, тъй като премахва възлизащите на почти 20 млрд. екю обменни разходи на годишна база. Освен това, по-ниските нива на лихвите, по-голямата сигурност на инвестициите, увеличената конкуренция и засилената роля в световната икономика, стимулират европейските икономики.

Независимо от посочените предимства, се появяват и отрицателни мнения по отношение на Договора от Маастрихт. Според тях, замисълът за едновременното съществуване на паричен и политически съюз е погрешен. ИПС няма да има нужната основа, ако липсва стабилна политическа интеграция. При поява на асиметрични шокове ИПС трябва да избира между въвеждане на подходящо финансово уравниване или приемане на наличието на високи нива на безработица в дадени страни-членки. Възникват съмнения доколко паричната политика, фокусирана към всички бъдещи страни-членки, само съгласуваността на икономическите им политики ще гарантира, че изискването за ценова стабилност ще бъде спазвано. Съществува риск от разделение между участващи и неучастващи страни-членки по отношение на вътрешния пазар.

Един от основните недостатъци в Договора от Маастрихт е, че в него критериите за конвергенция са замислени само като предварителни условия за включване в еврозоната. Евентуалните санкции за тяхното нарушаване могат да бъдат наложени само след решение с квалифицирано мнозинство, което често не може да бъде осъществено поради чисто политически причини.

През 1996 г. – 1997 г. Европейският съвет определя оформлението на евро банкнотите и евро монетите. Успоредно с приемането на Договора от Амстердам е взето решение за създаване на т.нар. “ERM II”. Идеята е валутите на държавите, които участват (“Ins”) и тези, които все още не са част от еврозоната (“Outs”), да бъдат обвързани чрез този механизъм. В заключение може да се обобщи, че гледна точка на организацията ИПС се осъществява добре във времето.

Възможности за присъединяване към еврозоната

По време на проведената на 03.05.1998 г. в Брюксел среща на върха на ЕС е взето решение кои 11 от страните-членки на ЕС са покрили

изискванията на Договора от Маастрихт, като на 01.01.1999 г. те определят еврото за своя валута.

По времето на създаването на еврозоната Швеция не покрива всички изисквания, а Великобритания и Дания са постигнали клаузи за неучастие. След присъединяването им към ЕС, новите страни-членки са длъжни да въведат еврото, но едва след изпълнение на критериите за конвергенция. Договорът за функционирането на ЕС изисква ЕК и ЕЦБ да издават доклади за конвергенция най-малко веднъж на две години или по инициатива на страна-членка на ЕС, която желае да се присъедини към еврозоната. Основавайки се на тези доклади, Съветът на ЕС решава за присъединяването на нови държави към еврозоната.

В първа глава е обяснено, че от 1 януари 1999 г. започва да функционира и ЕЦБ, чиито органите за вземане на решения са Управителният съвет (УС), Изпълнителният съвет и Генералният съвет. Изпълнителният съвет прокарва паричната политика в унисон с взетите от УС решения и е отговорен за подготвянето на неговите заседания. От 1 ноември 2019 г. начело на ЕЦБ е Кристин Лагард.

Съществуването на Генералния съвет е определено от наличието на страни-членки на ЕС, които не са в еврозоната. От 01.01.2007 г. управителят на Българската народна банка (БНБ) е член на Генералния съвет. От същата дата е определена процедура, според която отделните национални ЦБ следва да внесат вноска като дял в капитала на ЕЦБ.

Изхождайки от степента на покритие на Маастрихтските критерии на държавите, кандидатстващи за членство в еврозоната, в настоящата глава е представена кратка историческа ретроспекция по отношение икономическото развитие на новите страни-членки на ЕС, които все още не са приели единната европейска валута, като са направени някои изводи и анализи.

Изследването показва съществени различия в подходите на страните извън еврозоната към възможното присъединяване, обусловено от влиянието на външни фактори – главно глобалната финансова криза, както и обществените нагласи към този процес.

Първоначално желанието на **Чехия** е да се присъедини към еврозоната още с приемането си в ЕС на 1 май 2004 г., но това не се осъществява. След дълговата криза в еврозоната от края на 2009 г. съществува значително нежелание сред обществеността за приемането на еврото.

Унгария планира да приеме еврото през 2007 или 2008 г., но страната не покрива Маастрихтските критерии. Наред с това Унгария, заедно с Великобритания, Швеция и Чехия решава да не се присъединява към пакта Евро+ с мотив, че не иска да се откаже от независимостта си по отношение на корпоративните данъчни въпроси.

Полша се надява да приеме еврото от момента на присъединяването си в ЕС, но в годините след Световната финансова криза обезценяването на полската злота води до по-конкурентни цени на местните продукти и стоки на международните пазари, което е причината за по-голям растеж на БВП през следващите години, отколкото ако е била част от еврозоната. През 2012 г. правителството решава, че би било разумно Полша да се присъедини към еврозоната, едва след като кризата с еврото приключи.

Практиката на **Румъния** показва, към настоящия момент страната няма да успее да изпълни поставената си цел за присъединяване към еврозоната. Според последния доклад на ЕЦБ за конвергенцията от юни 2020 г., Румъния не покрива три от четирите Маастрихтски критерия. Проведените социологически проучвания в страната показват, че повече от половината от населението е за приемането на еврото, но тенденцията е този дял да намалява непрекъснато.

Към настоящия момент **Швеция** няма планове за приемане на еврото. Съгласно Договора за присъединяване от 1994 г., одобрен на референдум, Швеция следва да приеме еврото за своя разплащателна валута, но същевременно не предприема стъпки за членство в ERM II. Въпреки че страната покрива Маастрихтските критерии, на националният референдум приемането на еврото е отхвърлено. Нарастването на таксите за фонда за реструктуриране на шведските банки за защита срещу банкови фалити през 2017 г. води до преместването на седалището на най-голямата банка в Швеция и в целия скандинавски регион – Nordea, от Стокхолм във финландската столица Хелзинки, намираща се в еврозоната.

Членството на **Хърватия** в ЕС я задължава да се присъедини към еврозоната, но финансова криза в страните от еврозоната е причина за отлагане на приемането на страната в еврозоната. Последният доклад за конвергенция сочи, че единствено нивото на правителствения дълг спрямо БВП е над допустимия максимум.

Последната точка от настоящата глава разглежда промяната в икономиките на повечето нови страни-членки от годините, предхождащи приемането им в ЕС до началните години след приемането им в еврозоната. Подчертава се, че завършването на реалната конвергенция е непрекъснат процес, който ще отнеме значителен период от време. В таблица са представени основните компоненти на изоставането в БВП на глава от населението спрямо страните от ЕС-15. Графично е онагледено, че БВП на глава от населението ППС в НДЧ се повишава със сравнително високи темпове. Налага се изводът, че не е правилно да се очаква, че НДЧ ще имат по-слаби резултати от държавите, присъединени непосредствено преди тях. В същото време редица анализи сочат, при настоящите темпове на растеж ще е необходимо повече от десетилетие за достигането на около 70% от средното ниво на БВП на глава от населението в ЕС-15.

Основната причина за изоставането на НДЧ спрямо ЕС-15 по отношение на БВП на глава от населението е ниската производителност на труда, която се дължи главно на разликата капиталоемкостта и съвкупната факторна производителност.

Конвергенцията по отношение на БВП на глава от населението се осъществява паралелно с тази на ценовите равнища, изоставащи значително спрямо ЕС-15, особено в сферата на услугите, където то е 50%.

Ефектът „Баласа-Самюелсън“ допринася за ускоряването на ценовата конвергенция. Все пак резултатите за отделните новоприети страни-членки са различни. Така например някои изследвания показват, че ефектът „Баласа-Самюелсън“ спрямо инфлацията в НДЧ е под 1% за по-малките държави и малко по-високи нива за по-големите. Въздействието на ефекта „Баласа-Самюелсън“ намалява с приближаването на края на реалната конвергенция и се засилва при повишаването на дела на услугите.

Бизнес циклите на вътрешните пазари, измененията на курсовете на валутата, глобалното движение на цените на стоките и суровините е възможно да въздействат за повишаване на инфлацията, което да забави процеса на конвергенция.

НДЧ са сравнително успешно интегрирани в еврозоната по отношение на търговските потоци. Вътрешно отрасловият търговски обмен е засилил важността си. Структурата на износа в много от НДЧ продължава да се базира основно на суровини или стоки, с ниска добавена стойност. Това от своя страна засилва чувствителността им към асиметрични шокове.

Показателни са данните за ускорено изравняване на някои отрасли структури в НДЧ с еврозоната, тъй като в техните икономики промишлеността има относително по-голям дял спрямо услугите.

Дискутира се доколко са еднакви циклите в НДЧ и еврозоната, тъй като икономическият растеж в НДЧ е по-силен, но и по-неустойчив. В някои от НДЧ високата структурна безработица и ниското равнище на заетост показват слабости в разпределението на ресурсите на трудовия пазар и че отрасловата и регионалната мобилност на работната ръка са недостатъчни в някои случаи.

Финансовата интеграция на НДЧ със страните-членки на еврозоната, се засилва. Това оказва положително въздействие спрямо достъпа до външни източници на финансиране и допринася за прехвърляне на ноу-хау и предлагането на стоки и услуги. Нивото на напредъка на финансовите пазари в повечето от НДЧ изостава спрямо средното за ЕС-15.

Валутните курсове влияят на паричната политика на НДЧ повече, в сравнение с нивото на лихвените проценти. С времето хармонизирането в областта на финансовия сектор на НДЧ с този в еврозоната ще допринесе за постепенното намаляване на разликите в паричните въздействия.

Анализът на резултатите от присъединяването на избраният кръг държави към еврозоната дава възможност за се формулират изводи, които показват мерките, които трябва да предприеме България в процеса на присъединяване към еврозоната.

В годините преди присъединяването на **Словения** към ИПС, нейният БВП бележи устойчив темп на растеж между 3 и 8% на годишна база, продължаващ до 2008 г., след което следва рязък спад, продължил до 2013 г. Словения е първата от новоприетите страни-членки на ЕС, които изпадат в състояние на рецесия с двойно дъно (т.нар. "W" тип). В Централна Европа, Словения отбелязва най-високо относително увеличение на разходите за труд, за разлика от повечето НДЧ на ЕС, които

отчитат спад. Благодарение на слабото вътрешно търсене, през последните години Словения като цяло има баланс по текущата сметка.

Традиционната антиинфлационна политика на Словения се основава главно на ограниченията на капиталовите потоци. Процесът на приватизация дава предпочитания на вътрешните купувачи за сметка на чуждестранните. По този начин Словения създава спънки пред чуждестранните инвестиции.

Реалният сектор продължава да страда от високите нива на държавна намеса и лошото ѝ корпоративно управление, а вътрешните инвестиции в страната продължават да са на ниско равнище като от началото на кризата те са намалели почти наполовина.

Латвия се присъединява към еврозоната благодарение на предприетите икономически мерки, а инфлацията е овладяна в годините, предшестващи включването в еврозоната. В допълнение на това, според доклада на ООН тя принадлежи към групата на държавите с висок индекс на човешкото развитие.

Високите темпове са резултат от инвестициите в жилища, както и икономическото догонване след присъединяването на страната към ЕС през 2004 г. Външните дисбаланси, темповете на ръст на отпусканите кредити, инфлацията и цените на имотите през последните години на период на икономическия „бум“, довеждат Латвия до финансови сътресения, засилени и от световната кредитна криза.

Тъй като икономическият растеж в балтийските държави до голяма степен се дължи на ръста на кредитите, по-строгите правила за отпускането им в резултат на световната кредитна криза и спадането на цените на имотите спират разширяването на вътрешното търсене. Намаляването на капиталовите потоци довежда до големи икономически сътресения. По отношение на търговията и баланса на текущата сметка, корекцията се извършва чрез свиване на икономиката. Налага се изводът,

че дефлацията и девалвацията са най добрата комбинация за стимулиране на износа. Латвийската валута е надценена през годините преди присъединяването ѝ към еврозоната, което е и допълнителна причина за намалението на паричните потоци към страната. През втората половина на 2010 г. страната започва да се възстановява и благодарение на външните и увеличаване на доверието на вътрешния пазар.

Подобно на Латвия, **Естония** е малка отворена икономика и предшестващата кредитна експанзия е засилила вътрешното потребление. Друга причина за кризата са нивата на безработица. Трябва да се отбележи, че през годините с висок растеж, предхождащи кризата, се създават много временни работни места, главно в областта на строителството и търговията.

През същата година кредитният рейтинг на Естония е повишен. Производителността на труда изпреварва ръста на възнагражденията, което прави местните фирми по-конкурентоспособни на световните пазари. Износът нараства осезаемо, което се дължи на увеличението на дела на стоки с висока добавена стойност от производствения сектор. Естония не прибегва до емитирането на дълг и не се нуждае от спасителен план, като страната има най-ниското ниво на съотношението дълг спрямо БВП в ЕС и еврозоната - средно около 5% на годишна база.

Основните изводи за промяната в икономическото положение на Естония, са основани на следвана политика. Страната инвестира в образование и наука, както и високи технологии. В същото време е запазена балансирана фискална политика и постоянен ръст на БВП. Правителството стимулира експортно ориентирани фирми, а фокусът е върху иновациите и новите технологии. Направени са инвестиции в инфраструктурата като всичко това създава нови работни места. Анализът на естонската икономика показва, че една малка бивша социалистическа страна с демографски проблеми може да има ръст на

БВП в условията на паричен съвет, но инфлацията, както и безработицата, се засилват.

В процеса на подготовката на **Словакия** страната за присъединяването ѝ към еврозоната, разходите по кредитирането и лихвения риск намаляват, а перспективите пред растежа на икономиката се засилват. Въвеждането на еврото, съчетано с извършената по-рано приватизация на финансовия сектор и либерализация на икономиката, намалява пречките за получаване на кредити. Световната финансова криза става пречка пред очаквания силен икономически растеж.

В Словакия еврото е въведено през 2009 г., след дълъг период на растеж. Изборът на момента се оказва подходящ, тъй като критериите за конвергенция са покрити сравнително лесно.

В годините преди световната криза БВП расте с около 6% годишно, което е около три пъти над средния за еврозоната. Инфлацията и разходите за труд изпреварват средните за еврозоната и допринасят за номинална конвергенция. Ревалвацията на местната валута ускорява тези процеси преди началото на кризата. Налага се изводът, че Словакия се е присъединила към еврозоната с надценена валута преди кризата. След кризата производителността на труда силно нараства, което задържа разходите за единица труд на ниски нива. Въвеждането на еврото не повишава привлекателността на Словакия към чуждестранните инвеститори по очаквания преди кризата начин.

Словашките банки са засегнати от въздействието на финансови кризи в страните на банките-майки. Ето защо условията за кредитиране са силно зависими от стабилността на банковия сектор в Австрия, Германия, Италия, Холандия. Тъй като търговията е в тесни връзки с финансовите пазари и ПЧИ, Словакия силно зависи от развитието в Германия и в еврозоната като цяло.

Трета глава. Въвеждане на еврото в България – възможности и перспективи

Състояние на българската икономика и проблеми по отношение на механизма на надзор

След въвеждането на паричния съвет през 1997 г. икономиката на България като цяло се развива във възходяща тенденция. Според последния доклад за конвергенцията, нашата страна изпълнява номиналните Маастрихтски критерии, с изключение на този за инфлацията.

През последните години нивото на държавния дълг е трайно под 30% от БВП. Към момента няма пречки нашата страна да запази режима на паричен съвет до включването ѝ в ERM II.

Основните причини за повишената инфлация са измененията на косвените данъци, във връзка с необходимостта от хармонизиране с изискуемите нива в ЕС, както и доближаването на ценовите равнища на страните от еврозоната и свързаният с това ефект „Баласа-Самуелсън“. През 2007 г. равнището на цените у нас е около 40% от средното ниво за ЕС, затова е основателно да се очаква повишаването им, особено на стоките и услугите през следващите години.

Съществува известна аналогия между измененията на цените в Гърция, Испания и Португалия в периода около присъединяването към ЕС, и тези в нашата страна. Присъединяването на държави, за които е характерно наличието на относително ниски цени, доходи и производителност на труда изисква ускореното им повишаване спрямо останалите страни-членки на ЕС. Нивото на инфлацията в годините преди и след присъединяването им е повече от два пъти по-високо от средното за Съюза. България има най-ниските равнища на производителността на труда, доходите и цените към момента на присъединяването си в сравнение с останалите страни-членки.

Трудовите възнаграждения са в състояние на постоянен ръст. От една страна са заетите в публичния сектор, а от друга – недостигът на квалифицирани работници принуждава работодателите да повишават заплатите. Паричните трансфери от страна на български граждани, живеещи трети страни, се увеличават и често изпреварват ПЧИ. Разликите в цените в България и ЕС намаляват, но този процес ще е относително дълъг за България. Другите фактори, оказващи въздействие върху движението на цените, са несиметрична информираност на пазара, инфлационните очаквания.

Един от недостатъците на валутния борд е фактът, че държавата губи инструментите на паричната политика и главният инструмент за постигане на балансиран бюджет остава данъчната политика.

След присъединяването на България към ЕС постъпленията от такси и мита значително се понижават. От друга страна, постъпленията от ДДС към бюджета чувствително нарастват.

По отношение на критерия стабилност на обменния курс България няма никакви проблеми, тъй като се намира в състояние на паричен съвет след 1 юли 1997 г.

Последният от критериите е сближаването на равнищата на дългосрочните лихвени проценти, като нивото им не бива да надхвърля с повече от 2 процентни пункта средното за трите страни-членки с най-ниска инфлация. Като референтен лихвен процент се използва доходността по десетгодишните държавни ценни книжа. През последните години политиката на ЕЦБ е да поддържа ниски нивата на ОЛП, което се прилага и от БНБ.

В нашата страна, според методиката за определяне на ОЛП, той не може да падне под 0%, за разлика от държавите, в които се провежда независима парична политика. Отрицателните лихвени проценти се

използват от централните им банки за насърчаване на кредитирането и икономическия растеж.

Мерки за въвеждането на единната европейска валута

След приемането ѝ в ЕС, България се изправя пред предизвикателството да влезе в еврозоната, въвеждайки общата европейска валута. На практика съществуват определени усложнения, забавящи приемането в еврозоната за немалък период от време.

Валутният борд има няколко основни характеристики, които БНБ трябва да спазва:

- Купуване и продаване на неограничено количество чужда валута (евро) срещу местна валута в брой или по банков път.
- Поддържане на валутен резерв, покриващ изцяло парите в обращение.
- Забрана за отпускане на кредити на правителството.
- Забрана за провеждане на монетарна политика.
- Инвестиране на валутния резерв в нискорискови и ликвидни активи, деноминирани в резервната валута.

Наличието на паричен съвет в България има известно сходство с членство в еврозоната. Разликата е, че в България еврото стои в резерва на БНБ.

За да се приеме еврото като официално платежно средство, България трябва да извърши следните процедури:

- да бъде приета в ЕС (изпълнено на 01.01.2007 г.);
- да бъде част от ERM II най-малко за две години (приета е на 10.07.2020 г.);
- да изпълнява Маастрихтските критерии и докато е в ERM II;
- да бъде приета в еврозоната.

Изискването на ЕС за постепенно изравняване на процента на акцизите и стремежът за изравняване на нивата на корпоративния данък

са сериозна причина за увеличаване на инфлацията в новоприетите държави-членки на ЕС. Следва да се отбележи, че когато са приети критериите от Маастрихт, ЕС се е състоял от много по-малък брой държави, със сходни нива на доходите, цените и скорост на икономическия растеж. Към 2020 г. съществува дисбаланс в равнищата на доходите и цените в отделните страни-членки, като новоприетите като цяло имат по-висока инфлация и икономически растеж.

Маастрихтските критерии запазени такива, каквито са били в началото на 90-те, независимо че изпълнението им като цяло е трудно за някои от новите страни-членки.

Поради наличието на паричен съвет в нашата страна, единствените лостове за въздействие от страна на БНБ са задължителните минимални резерви и рефинансирането на търговски банки единствено в случай на системен риск, който би засегнал стабилността на цялата банкова система у нас. По този начин при евентуалното присъединяване на страната ни към ИПС, на практика задълженията за стабилност на цените безпроблемно биха били прехвърлени на ЕЦБ, която има значително много повече инструменти за нейното обезпечаване, в сравнение с БНБ. Над двадесетгодишното съществуване на валутния борд дава възможност на икономическите субекти да се приспособят към бъдещите условия, характерни за еврозоната.

Съгласно приетата Стратегия за развитие, БНБ поема задължението да поддържа валутния борд до приемането на България в еврозоната при запазване на действащия валутен курс на националната ни валута спрямо еврото.

Присъединяването на България към ИПС би допринесло за постигането на следните резултати като цяло:

- премахване на трансакционните разходи;

- премахване на валутния риск и засилване на паричните потоци от чужбина;
- внасяне на повече яснота и прозрачност в пазара на дребно, което ще ограничи манипулирането на цените у нас;
- понижаване на лихвените проценти и засилване на кредитирането;
- засилване стокообмена между нашата страна и страните-членки на еврозоната;
- внасяне на гъвкавост в данъчната политика и повече възможности за прилагане на фискалната политика като инструмент за инвестиране в държавната и общинска инфраструктура;
- свободното придвижване на хора, стоки, капитали и услуги ще намали натиска върху платежния баланс. Улесняване на международните разплащания;
- създаване на предпоставки за засилване интеграцията на българския към европейския финансов пазар. улеснен достъп на частния сектор към финансовите пазари;

Допълнителни критерии за присъединяването на България в ERM II

Банковият съюз (БС) в ЕС е своеобразно прехвърляне на отговорността за банковата политика от национално към европейско (ЕС) ниво в няколко държави от Съюза. Инициативата за създаването му започва през 2012 г. като отговор на дълговата криза в еврозоната. Слабостта на държавния кредит води до влошаване на балансовата позиция на банковия сектор и заради високите вътрешни държавни експозиции на банките.

От 2014 г. БС се състои главно от две основни инициативи, Единния надзорен механизъм (ЕНМ) и Единния механизъм за

преструктуриране (ЕМП), базирани на общата финансова регулаторна рамка на Съюза. ЕНМ започва да функционира на 04.11.2014 г., а ЕМП – на 01.01.2016 г.

Държави извън еврозоната могат да се присъединят към БС по процедура, известна като „тясно сътрудничество“. България се присъединява на 01.10.2020 г., като част от дългосрочната си цел да приеме еврото. Влошаването на кредитните условия по време на кризата в еврозоната води до нови изводи за взаимната зависимост между банковата политика, финансовата интеграция и финансовата стабилност.

В хода на създаването му се предвижда ЕНМ да бъде част от преминаването на еврозоната към БС. В същото време са изразени съмнения относно капацитета на ЕЦБ да наблюдава 6 000 банки. На 19.03.2013 г. ЕП и Съветът постигат съгласие относно спецификата на надзора от страна на ЕЦБ спрямо банките от еврозоната. ЕЦБ трябва да започне осъществяването на надзорната си функция на 04.11.2014 г. ЕНМ функционира като система за общ банков надзор в ЕС, която включва националните надзорни органи и ЕЦБ. Тя има права на върховен надзорен орган, докато националните имат спомагателна роля.

Между ЕЦБ и националните надзорни органи е установено разделение на функциите. Банките, считани за „значителни“, ще бъдат пряко контролирани от ЕЦБ, а по-малките – от съответните национални органи. ЕЦБ има юрисдикция само над държавите от еврозоната. Страните-членки на ЕС, които не са в еврозоната, могат да сключат „споразумение за тясно сътрудничество“ с ЕЦБ, като банките им се контролират от ЕЦБ, а държавата получава място в Надзорния съвет на ЕЦБ. Процедурата за държавите, които не са членки на еврозоната, за да се присъединят към SSM чрез „тясно сътрудничество“, е описана с решение на ЕЦБ, влязло в сила на 27.02.2014 г. Режимът за наблюдение от страна на ЕЦБ включва провеждане на стрес-тестове на финансовите

институции. При висок риск за дадена банка, оздравяването ѝ ще се основава на Единния механизъм за реструктуриране.

ЕНМ обхваща само част от страните-членки на ЕС, поради което той ще допринесе за т.нар. „Европа на две скорости“. Освен това, ЕНМ се занимава само с банковия надзор. На 26.10.2014 г. ЕЦБ публикува първия си подробен преглед на надзора, обхващащ 130-те най-големи кредитни институции в 19-те държави от еврозоната и включващ следните компоненти:

- Оценка на капиталовите дефицити на всяка голяма кредитна институция към 31.12.2013 г.;
- Оценка на потенциалния капиталов дефицит, когато е обект на стрес тест въз основа на базовия сценарий;
- Оценка на потенциалния капиталов дефицит, когато е обект на стрес тест въз основа на неблагоприятен сценарий.

Банките са задължени да поддържат минимално съотношение за първо ниво 8% при базовия сценарий и 5,5% при неблагоприятния сценарий.

Единният механизъм за реструктуриране (ЕМП) влиза в сила на 19.08.2014 г. и е един от стълбовете на БС на ЕС. Той е пряко отговорен за организираното реструктуриране на участващите в БС банки с трансгранична дейност и големи банки, които са под прекия надзор на ЕЦБ. При поява на риск за дадена банка да изпадне в несъстоятелност се одобрява схема за реструктуриране. Поставената цел е до 1 януари 2024 г. наличните финансови средства на Единния фонд за реструктуриране трябва да достигнат най-малко 1% от размера на гарантираните депозити на лицензираните кредитни институции във всички участващи в БС страни-членки.

Аналогично на ЕНМ, регламентът за ЕМП трябва да обхване всички банки в еврозоната, като към него могат да се присъединят и други държави, с които има сключено споразумение за „тясно сътрудничество“.

Изводите от досегашните стъпки са в следните насоки:

В исторически план идеите за преодоляване на различията между европейските държави след Втората световна война, както и икономическия напредък, са осъществени чрез един дълъг и труден процес. България не е участвала в началните етапи на създаването на обединена Европа, поради съществуващия политически курс. След политическите промени, настъпили в нашата страна след 1989 г., се появява стремеж за присъединяване към ЕС. Следва политически и икономически преход, както и тежка икономическа криза с хиперинфлация, което обуславя решение за въвеждане на паричен съвет.

От момента на въвеждането на паричния съвет, България се стреми да стане пълноправен член на ЕС. Един от елементите на членството е присъединяването към ИПС. Това обаче е един труден и дълъг процес, който изисква усилията на всички държавни институции, спазването на изискванията на европейското законодателство съответните процедури. Единствената възможност за въвеждане на еврото е извървяването на пътя, по който са преминали приетите вече нови страни-членки на ЕС. Постигането и трайното изпълнение на Маастрихтските критерии е трудно начинание, съпътствано трудности и взимане на непопулярни мерки за значителна част от обществото, включващи строга фискална политика и структурни реформи. Наличието на паричен съвет лишава БНБ от възможността да провежда самостоятелна парична политика, като в ръцете на правителството и Националната банка ѝ остава възможността за провеждане на гъвкава данъчна политика чрез поддържане на балансиран бюджет.

Следването на изминатия досега път към еврозоната е важен, тъй като отклонението би повлияло отрицателно на икономическия растеж в средносрочен план, а това би довело до рискове за на макроикономическата стабилност. България има обективна нужда от въвеждане на еврото, като това би донесло много повече ползи, отколкото вреди. Най-общо ползите за нашата страна биха били:

- Ценова стабилност

Приемайки единната валута, България ще се присъедини към ИПС със стабилни цени и ниски лихвени проценти. Еврозоната има доказан опит в поддържането на ценова стабилност. Политическата решимост за присъединяване към еврозоната е важен елемент от вътрешната политика в България, допринасяйки за значително намалените нива на инфлация;

- Създаване на работни места

Членството в ИПС означава стабилна икономика, създаваща доверие сред чуждестранните инвеститори, което би спомогнало за възстановяването на родната икономика и повишаване на заетостта. Ползите, предоставяни от еврото, ще помогнат за поддържане на силен икономически растеж и ще създадат повече работни места за българските граждани. В страните от еврозоната създаването на работни места е значително повече след въвеждането на еврото;

- Ниски лихвени проценти

България ще се възползва от ниските лихвени проценти в дългосрочен план, което е предпоставка за устойчиво икономическо развитие. Това ще позволи на населението и фирмите да теглят заеми с по-голямо доверие и сигурност. Членството в еврозоната ще помогне за предпазването на страната от икономически сътресения и евентуалното значително повишаване на лихвените проценти;

- Намалени разходи за туристите

С премахването на трансакционните разходи българските граждани ще могат да пътуват в еврозоната с цел туризъм или бизнес с по-ниски разходи. Необходимостта от обмяна на валута ще отпадне, а изпращането на пари от останалите страни-членки в нашата страна ще бъде на много по-ниска цена;

- По-ниски разходи за бизнеса

Еврото спестява пари за българските предприятия и поддържа динамична бизнес среда. След въвеждането на еврото предприятията в ЕС са освободени от приблизително 20-25 млрд. евро разходи, като в България също ще бъде спестена значителна сума от трансакционните разходи. Това ще позволи повишаване на инвестициите в създаване на работни места и увеличена конкурентоспособност;

- Увеличена търговия

Еврото ще улесни търговията, което ще направи България по-желан търговски партньор за останалите страни-членки. Общата европейска валута е причина за значителното увеличение на търговията в еврозоната от момента на представянето ѝ. За нашата страна това представлява значително предимство поради високата отвореност на икономиката и големия дял на износа към държавите от ЕС;

- Силна и привлекателна международна валута

С еврото България ще има една от водещите световни валути. Ролята и важността на еврото в международната търговия, световния пазар на облигации и като официална резервна валута се увеличава значително и ще продължава. Евро паричните средства също се използват все повече извън еврозоната. Стойността на евробанкнотите в обращение към 2019 г. е над 560 млрд. евро, отчитайки че след 1 януари 2019 г. банките постепенно изтеглят от обращение банкнотите от 500 евро.

В същото време в дисертационния труд се отбелязват и критиките и възможните рискове от едно „прибързано“ включване на България в еврозоната.

На първо място е спазването на фискалната дисциплина в новите страни-членки на еврозоната. Използването на статистически данни не показва пълната картина с отчитане на динамиката на фискалните показатели, която прави по-обективни изводи за реалното развитие на държавите преди и след присъединяването им към еврозоната. Преди присъединяването им към ERM-II някои от новите страни-членки, както и нашата страна, се стремят стриктно да покриват Маастрихтските критерии. След присъединяването им в еврозоната обаче равнището на държавния дълг спрямо БВП започва да се покачва. Това показва, че разхлабването или премахването на структурните ограничения, прилагани за контрол над данъчната политика на държавата, има негативни последици за фискалната стабилност.

На второ място следва да се постави влиянието на еврозоната спрямо цената на държавния дълг. След Световната икономическа криза от 2008 – 2009 г. лихвите по държавно гарантирания дълг на държавите от еврозоната вече имат различия, с отчитане на т.нар. рискова премия. Съществува риск държавният дълг на страната ни да поевтинее чувствително, което би довело до увеличаване на правителствените разходи чрез емитиране на нови дългове.

На следващо място трябва да бъде поставен въпросът за необходимостта от покачване на кредитния рейтинг на България. Кредитните агенции винаги са повишавали кредитния рейтинг на новите страни-членки на ЕС след присъединяването им в еврозоната. В исторически план следва да се припомни, че агенциите за кредитен рейтинг са един от катализаторите на възникналата Световна икономическа криза, като не успяват да оценят реалния риск във

финансовата система, като най-типичният пример е ипотечната криза в САЩ. Необосновано високите кредитни рейтинги на някои държави са подвеждали многобройните инвеститори.

Друг момент, който поражда съмнения за нуждата от присъединяване към еврозоната, е понижаването на цената на кредитите. В такъв случай българските банки, които в момента по закон държат 10% задължителните минимални резерви, ще могат да ги намалят до 1%, каквото е изискването в еврозоната. Това ще намали цената на кредитите, но би увеличило риска от появата на банкови кризи и фалити. Това поражда въпроса за ефективността на банковия надзор от страна на ЕЦБ. Българските банки ще могат да разчитат на закрилата на ЕЦБ и няма да са мотивирани стриктно да спазват финансова дисциплина. Съществуват примери, че надзорът от страна на ЕЦБ не е гаранция, че банките от еврозоната са защитени.

Към септември 2020 г. само 5 банки в България отговарят на изискванията за „значима“ финансова институция и ЕЦБ започва да упражнява пряк надзор над тях. В същото време, макар и оценени по този начин, нашите банки са твърде малки в сравнение с наистина големите банки в еврозоната, които приоритетно биха получили финансова подкрепа в случай на нужда.

След Световната икономическа криза от 2008 – 2009 г. в еврозоната е приет и механизъм за подкрепа на държави, изпитващи сериозни икономически затруднения до степен на неплатежоспособност. Единният механизъм за стабилност представлява фонд, в който държавите-членки на ИПС правят вноски. За съжаление вноските са високи, като за нашата страна първоначалната е около 1 млрд. евро (около 2% от БВП). Допълнителната вноска ще бъде близо 7,8 млрд. евро., (15% от БВП). По този начин негласно се отправят сигнали, че не е необходимо

спазването на стриктна фискална политика, тъй като при сериозни затруднения другите страни-членки ще ги подпомогнат.

Някои икономисти, главно от неевропейски държави, поначало са против подхода за изграждане на паричната система на единната европейска валута, тъй като дава възможност на държавите-членки да имат относителна свобода, без наличие на общ ръководен орган, регулиращ данъчната политика.

Изхождайки от всички изтъкнати аргументи „за“ и „против“, следва да се направи изводът, че независимо от наличието на обективни и сериозни критики към единната европейска валута, ползите за нашата страна надделяват. Ето защо трябва да бъде извървян пътят към пълноправното членство на България в ЕС без дерогация.

Заключение

Присъединяването на всичко нови страни-членки на еврозоната е обект на редица изследвания през годините.

Тезата, поставена в началото настоящия дисертационен труд, а именно, че България има обективна нужда от въвеждане на еврото, се потвърждава чрез емпиричните изследвания и анализа, направен на база данните за икономиките на новоприсъединените страни-членки на ЕС, които са приели еврото.

Отражението на Световната финансова криза от 2008 – 2009 г. показва, че еврозоната не е средство, което може да предпази отделните държави от еврозоната. Това е и един от аргументите на критиците на еврозоната, които са против членството на нашата страна в нея. Друг аргумент на анализаторите, който те изтъкват в подкрепа на твърденията си, че присъединяването към еврозоната би навредило на икономиката ни, е че страни като Полша, Чехия и Унгария се развиват във възходяща линия, без да показват желание за въвеждане на еврото. Тук обаче веднага следва да се изтъкнат аргументи, които излизат извън обхвата на

настоящото изследване, а именно че те са в значителна степен политически.

Друга причина за тези три страни е, че географски тези държави се намират в центъра на европейския континент. Това придава естествена геостратегическа значимост по отношение на логистиката на търговията и превозите и те са своеобразен разпределителен център.

Постиженията на новите страни-членки, приели еврото, са допълнителен стимул за засилване на участието на България в интеграционните процеси на ЕС и предприемане на стъпки за членство в еврозоната. Въпреки поставените допълнителни условия страната изпълнява изискванията, поставяне пред нея и действията на институциите в тази насока ще подпомогнат процеса на присъединяване на България към еврозоната.

IV. СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИТЕ МОМЕНТИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Систематизирани са теоретичните подходи при създаването на оптимална валутна зона и са дефинирани различията от Икономическия и паричен съюз на ЕС. Обобщени са резултатите от анализа на досегашното функциониране на валутно-курсовите механизми ERM I и ERM II.
2. На основата на сравнителен анализ на промените в икономиките на новите страни-членки – Естония, Латвия, Словакия и Словения – са формулирани изводи за резултатите от присъединяване на тези държави към еврозоната.
3. Проучени са възможностите на националната икономика и очертани специфичните подходи в процеса на присъединяване на България към еврозоната в условията на паричен съвет и ограниченията в политиката на БНБ.
4. Анализирани са допълнителните изисквания, поставени пред България за влизането във валутно-курсовия механизъм ERM II, особено присъединяването към Банковият съюз на ЕС. Направени са изводи за предимствата и недостатъците за българската икономика от въвеждането на еврото.

V. СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ ВЪВ ВРЪЗКА С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. „Присъединяването на България към еврозоната на Европейския съюз“, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“, Стопански факултет, Социално-икономически анализи, Книга 2, 2016 г.
2. Krum Ovcharov, Anam Faraz Ch, Muhammad Husnain, “Reflection of Regulatory Changes in Firm: Empirical Evidence from Oil & Gas Sector of Pakistan”, University of Sindh, Jamshoro, Institute of Sindhology, Research journal Sindhological studies, ISSN 1032-6759, vol. 30-31 2014-2015, December 2017.
3. „Отражение на COVID-19 кризата върху еврозоната и присъединяването на България“, Извънреден брой 15/2021 посветен на 30 годишнината от създаването на ВСУ "Черноризец Храбър", Международна онлайн конференция на младите учени „Предизвикателства и подходи за преодоляване на последиците от кризата с КОВИД-19“.

VI. SUMMARY

The dissertation is dedicated to the accession of the new European Union (EU) member states to the euro area. The aim of this dissertation is to reveal the main stages and ways to achieve the requirements for the Republic of Bulgaria for its accession to the Eurozone, while clarifying the necessary steps and approaches to adapt monetary policy to the requirements of the exchange rate mechanism and the adoption of the euro.

The EU has reached its current state as a result of a long and difficult way of overcoming the differences between EU member States. Bulgaria's accession to the EU required efforts to become a full member. Membership commitments include bearing up the competition in the European Single Market and Economic and monetary union (EMU) participation, an essential element of which is accession to ERM II. EMU represents a higher degree of economic integration requiring the introduction of a single currency.

The Introduction shows the importance of the topic and the goal of the paper and outlines the structure, methodology and the limitations of the research.

The first chapter depicts the nature of the euro area and it's divided by four points: The creation of the EMU, Conditions for introducing a single currency, Exchange rate mechanism I and Exchange rate mechanism II.

The second chapter discusses the euro introduction's stages in the countries which includes the introduction of the euro, the opportunities for accession to the euro area and the change in the economies of the new member states of the euro area

The third chapter systemizes the opportunities and prospects for the introduction of the euro in Bulgaria, analyzes the state of the Bulgarian economy and problems with ERM I, the measures for the introduction of the

single European currency and the additional criteria for Bulgaria's accession to ERM II.

The Conclusion summarizes the general conclusions of the research answering the imposed research hypotheses:

- Bulgaria, in accordance with its commitment to the EU Accession Treaty, should adopt the euro, and it is essential to take into account both positive and negative results;
- The introduction of the single European currency cannot be done immediately and unilaterally, but only when Bulgaria is ready for it and after following the path set in advance by the EU Treaty and fulfilling, the conditions set out in it.